

UTSJOKI, Kirkonkylä, Äimäjoki.

Kertomus tutkimuksista, jotka vt. amanuenssi Aarni Erä-Esko suoritti 1 - 11. 7. 1953 Muinaistieteellisen toimikunnan määräyksestä Utsjoen pitäjän Äimäjoen lähetyvillä sijaitsevassa muinaisessa kotakylässä. Tutkimukset kohdistuivat niihin paikkoihin, joista oli kirjoitettu Rovaniemi-lehden v. 1952 numeroon 178 "Maatuneet rakennusten jäännökset Utsjoen Kultalassa kertonevat menneistä ajoista" ja numeroon 190 "Kehikot Äimäjoen suulla Utsjoella kertonevat vanhasta markkinapaikasta tai talvikylästä". Kaivaustyövoimana olivat Rajavartiostolta virka-apuna saadut rajajääkärit Viljo Mäkivuo, Jaakko Nurminen ja Keijo Peippo.

Tiedustellessani tutkittavakseni määrättyä tyyppiä olevia muinaisjäännöksiä alkuasukkailta ilmeni, että Tenojoen varrella on Utsjoen suun lähiympäristössä mm. seuraavaa:

Ks. s. 3.

1) Äimäjoen koillisrannalla, Ylitalon rakennusryhmästä n. 1 km luoteeseen, tien ja joen välissä, on vieretysten kaksi neliönmuotoista kodanpohjaa. (Juhani Aikiolta saatu tieto).

2) Ylitalon (RN:o 3, omist. Jouni V. Helander) maalla, paikassa, joka on merkitty liite 14,2, nelikulmion muotoinen kodanpohja. Sen suuruus on n. 6 x 6 m, liedenjäännös on keskellä, oviaukko koilliseen; liite 38.

3) Ylitalon ja valtion maiden rajan molemmin puolin,

Tenon rantaviivasta n. 70 m lounaaseen olevalla törmällä on vanha hautausmaa. Kerrotaan, että Mieraslompolon isännän, Sammeli Aikion, isän setä? oli aikoinaan kaivanut hautausmaata ja tavannut vainajan ahkiassa. Tämän kaivelemisen vuoksi kohtasi haudan esille kaivajaa myöhemmin onnettomuus. (Kapt. Erkki Innolan kautta saatu tieto). -

Edelleen kerrotaan paikkakunnalla, että norjalaiset tiedemiehet olivat aikoinaan kaivelleet useita hautoja auki. -

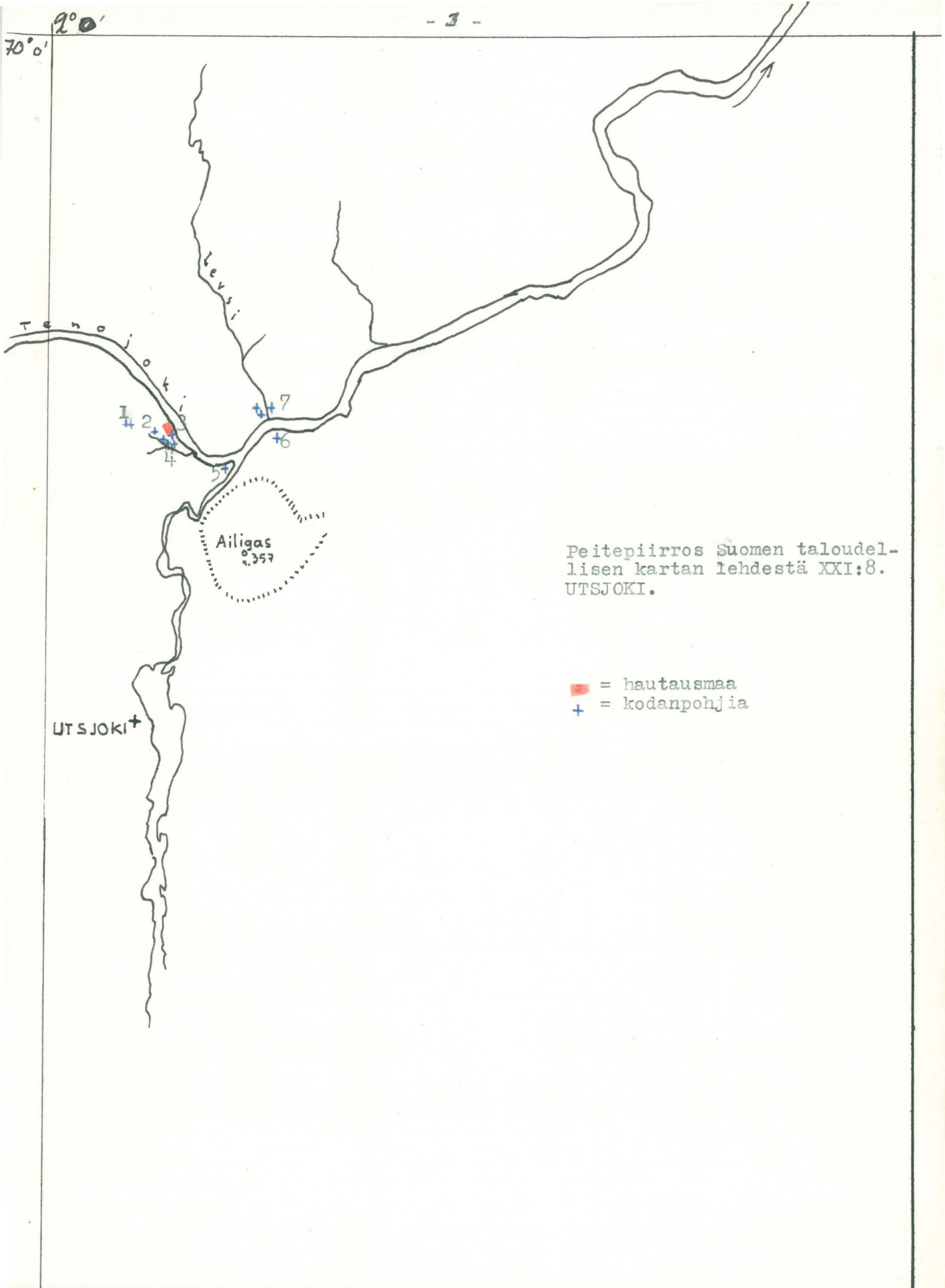
Paikalla on havaittavissa useita pyöreähköjä, n. 2 m:n läpimittaisia ja 1/2 m:n syvyisiä kuoppia, jotka ilmeisesti ovat mainittujen norjalaisten kaivajien jälkiä. Näiden lisäksi on heikommin maasta erottuvia parin metrin pituisia ja metrin levyisiä, verrattain matalia painanteita, joitten suunta on yleensä N-S tai NW-SO; liite 39,1. -

Hautausmaan kaakkoispuolella, Ylitalon rajasta n. 150 m:n päässä, on neliön muotoinen kodanpohja, jonka oviaukko on koilliseen; liite 39,2.

4) Äimäjoen koillispuolella n. 100 m jokea ylöspäin siltä kohdalta, jossa siihen yhtyy Kulunautsi, on useita neliönmuotoisia kodanpohjia, pyöreähköjä maavallikehiä sekä kuoppia jotka on merkitty liitteisiin 1 ja 2 numeroina 1-20 ja kirjaimella K. - Kota-alueen nimi on COALGASBORE = markkinapaikka (Jouni Aikion muk. kirjoitettu). Tiedustellessani nimen tarkempaa merkitystä selitti J. A., että c o a l g a s merkitsee kolkuttamalla t. äänekkäästi kävelemistä ja b o r e = borre = kivikuoppa, säilytyskuoppa. (Erkki Katekeetta, Talvadas'ista, kirjoitti nimen: Cualgasbor). Kota-alueella kerrotaan olleen kirkon, jonka tarkemmasta paikasta on olemassa ristiriitaisia tietoja. Nimittäin Kulta-

2° 0'

70° 0'

Peitepiirros Suomen taloudellisen kartan lehdestä XXI:8. UTSJOKI.

- = hautausmaa
- + = kodanpohjia

UTSJOKI+

lan isäntä Heikki Aikio, liite 37,2, arvelee kirkon olleen pienellä mäellä, joka on merkitty liitteisiin 1 ja 2 kirjalla K. (kapt. E. Innolan muk. H. A. uskoo mäessä olevan kätketyn aarteen). Kultalan emäntä taas arvelee kirkon sijainneen metsän reunassa, paikalla, jossa on kodanpohjan jäännökset (liite 2, n:o 2) - Kultala on kuulunut emännän suvulle ja Heikki Aikio on tullut myöhemmin vävynä taloon -

5) Utsjoen suulla sijaitsevien rakennusten lähetyvillä on useita nelikulmion muotoisia kodanpohjia.

6) Niemelän rakennusten ja Tenon välimailla on muutamia nelikulmion muotoisia kodanpohjia.

7) Norjan puolella, Levsijoen suun molemmin puolin, on runsaasti nelikulmionmuotoisia kodanpohjia. - (Kohtien 5 - 7 tiedot on antanut Hans H. Laiti, Niemelän isäntä Utsjoen Kirkonkylästä.

COALGASBORE.

Kaivaustyömaalle virka-apuna komennetut kolme rajajääkäriä luvattiin varmuudella vain pariksi vuorokaudeksi, jonka jälkeen heidän oli määrä palata käskyn saatuaan jälleen vartiotoon. Kun lisäksi kaivauksia varten myönnetty määräraha oli verrattain pieni ja alkuasukkaiden jatkuva töissä pysyminen kohtuullisilla ehdoilla oli jokseenkin epävarmaa, katsoin parhaaksi rajoittua eräiden kodanpohjien esille raivaamiseen sakean tunturikoivukasvillisuuden alta ja edellä luetelluista kodanpohja-alueista keskeisimmän, Coalgasboren, mahdollisimman tarkkaan kartoitukseen sekä kodanpohjien muotoa havainnollistuttavaan profilointiin.

- 5 -

K a r t o i t u s: - Liitteet 1 ja 2 - . Kartoituksessa on käytetty apuna puhelinlinjan eteläpuolelle liitteen 2 mukaisesti kota-alueen halki paalutettua päälinjaa, joka on laskettu alkavaksi Kultalan talon rakennusryhmän puoleisesta päästä. Muinaisjäännösten sijaintia ja punnituslukuja ilmaistaessa on kiintopisteinä käytetty päälinjan paaluja.

M u i n a i s j ä ä n n ö k s e t:

N:o 1.

Liitteet 3 ja 19,1.

Kodanpohja päälinjan 25 m:n kohdalla. Pohja on kulmistaan pyöristetyn nelikulmion muotoinen, 1 m:n levyisen ja n. 20 sm:n korkuisen vallin rajoittama 6 x 6,5 m:n suuruinen alue. Oviaukko on pohjoisen puoleisessa kulmassa, lieden-sija lattian keskustasta hieman takaseinään päin.

N:o 2.

Liitteet 4 ja 19,2.

Kodanpohja päälinjan 66 m:n kohdasta n. 8 m lounaaseen. Pohja on kulmistaan pyöristetyn 6 m levyisen ja 7 m pituisen viisikulmion muotoinen, 1 m:n levyisen ja 10 - 30 sm:n korkuisen vallin rajoittama alue n. 70 sm ympäristöään korkeammalla olevan perustan päällä. Oviaukko on pohjoisen puoleisessa kulmassa ja liesi lattian keskustasta hieman takaseinään päin. Kodanpohjan ulkopuolella, sekä itä- että länsiseinän keskivaiheilla on maassa parinkymmenen sm:n syvyinen ja n. 1 m:n läpimittainen kuoppa. Koekuopat: 1) Kodanpohjan ulkopuolelle, oviaukon lähelle, kaivettiin 50 x 50 sm kuoppa, josta löytyi pieni a v a i n

- 6 -

(Hist. os. 53069:). Kuopasta tuli esille noen värjäämää maata n. 10 sm:n vahvuudelta, jonka jälkeen seurasi raaka hiekkamaa. 2) Kodanpohjan sisäpuolelle, oviaukon lähelle, kaivettiin 50 x 50 sm:n kuoppa, josta tuli esille n. 10 sm:n vahvuudelta noen värjäämää maata kuten edellisestäkin, mutta ei löytöjä. 3) Kodanpohjan ulkopuolelle, länsiseinän viereen ja siinä olevan kuopan laitaa kaivetusta 40 - 60 sm:n kuopasta tuli esille raaka maa heti parin sm:n vahvuuden turvekerroksen alta. - Kultalan emännältä saadun tiedon mukaan kerrotaan tämän kodan olleen vanhan kirkon paikka.

K.

Liite 20, 1-2.

2-3 m:n verran ympäristöön korkeampi mäki, päälinjan 90 m:stä n. 20 m etelään. Kultalan isäntä Heikki Aikio arvelee kirkon sijainneen tällä mäellä ja uskoo, että mäkeen on ketketty aarre. - Mäen päälle kaivetuista kahdesta koekuopasta tuli esille pelkkää raakaa maata.

N:o 3.

Liitteet 5 ja 20,3.

Kodanpohja päälinjan 85 m:stä 9 m etelään. Pohja on 6 x 6 m:n suuruinen, sivuiltaan ulospäin pullistuneen neliön muotoinen, 1 m:n levyinen ja n. 15 sm:n korkuinen maavallin rajoittama alue. Oviaukko on pohjois- ja ehkä myös itäseinässä, liedenjäännös lattian keskellä. Kodanpohjan ulkopuolella on lounais- ja luoteiskulman vieressä parinkymmenen sm:n syvyiset ja metrin läpimittaiset pyöreähköt kuopat.

Lieden kohdalla ja itäseinän sisäreunalla on näkyvissä muutamia 10 - 20 sm:n läpimittaisia kiviä.

N:o 4.

Liitteet 6 ja 21,1-3.

Kodanpohja päälinjan 100 m:stä 11 m etelään. Pohja on 6 x 5 m:n suuruinen, nelikulmion muotoinen ja n. 1 m:n levyisen sekä parinkymmenen sentin korkuuden maavallin rajoittama alue. Oviaukko on pohjoisseinässä, joka on nelikulmion pienempi sivu, ja liedensija lattian keskellä. Kodanpohjan ulkopuolella on välittömästi seinän vieressä yhteensä viisi parinkymmenen sm:n syvyistä ja n. metrin läpimittaista kuoppaa. Lieden reunassa on näkyvissä muutamia kiviä.

N:o 5.

Liitteet 7-9 ja 22-32.

Kodanpohja päälinjan 125 m:stä 14 m etelään. Pohja on kulmistaan pyöristetyn viisikulmion muotoinen. 7 m:n mittainen pohjoisseinä, jossa on oviaukko ja samanmittaiset sivuseinät leikkaavat toisensa suorassa kulmassa, peräseinä muodostuu kahdesta 4 m:n pituisesta osasta. Seinien kohdalla on parin metrin levyinen ja lähes puolen metrin korkuinen maavalli, lattian keskellä on suorakaiteen muotoinen, 1,5 x 1 m liesi. Kodanpohjan ulkopuolella on välittömästi seinän vieressä 6-7 kpl. parinkymmenen sm:n syvyisiä kuoppia.

Löydöt: (liite 8).

Hist. os. 53069:1, riippulukko ruudusta F4.

53069:3, pieni luu, ehkä naskali, ruudusta C9.

4, sileä, 5-2 sm:n mittainen kivi ruudusta E5.

5, poltetun saviesineen katkelma, jossa on jälkiä punaisesta maalista, ruudusta E7.

6, kvartsikaapimia ja iskoksia yhteensä 4 kpl.
piikiven kappaleita 2 kpl. poltetun ja polttamattoman
luun sirpaleita yhteensä parikymmentä kpl., - löydöt
ovat kodan keskellä sijaitsevan lieden sisästä.

Lisäksi löytöjä, joita ei otettu talteen:

- 1) samankaltainen kivi kuin 53069:2 ja 4, ruudusta D3.
- 2) polttamattoman luun kappaleita kaivausalueen eri kohdis-
ta liitteeseen 8 risteillä merkityistä kohdista.

Löydöt olivat säännöllisesti n. 5 sm:n vahvuisen turpeen
sisässä, lukuunottamatta savi^{esineen} kappaleita, joka oli
turpeen alapuolella muutaman sm:n syvyydessä. Turpeen pois-
tamisen jälkeen oli esille tullessa hiekkamaassa havait-
tavissa etenkin kaarevan eteläseinän kohdalla puhtaanharmaa-
ta savi- tai hiesumaata ja liitteen 8 mukaisesti vino-
viivoitetuissa kohdissa likaisen ruskeata hiekkaa ja risti-
viivoitetuissa kohdissa hiilen värjäämää, jokseenkin tummaa
maata. Esille tuli myös kivetty, suorakaiteen muotoinen
liesi kodan keskeltä (liite 27,3) ja epäsäännöllinen ki-
vetty liesi kodan edustalta, 4 m:n päässä oviaukosta
(liite 27,1). Selviä hiilen kappaleita oli ainoastaan lie-
den ja oviaukon välisellä alalla kodan sisällä, niissä ei
kuitenkaan voinut havaita syiden suunnassa minkäänlaista
järjestystä.

Seinien kohdalla olevien maavallien erilaisten maakerrosten
selville saamiseksi kaivettiin ruuturivien 3 ja 4 välille
ja ruuturivi 5: keskelle raakaan maahan asti profiilit I
ja II, jotka on esitetty liitteessä 9. Piirroksessa näky-
vät erilaiset varjostukset merkitsevät seuraavaa:

- 1 = kova, kerroksellinen hiekka, joka on koskematon maata.
- 2 = puhdas, tasavärinen hiekka, joka on ilmeisesti koskematon.
- 3 = tummanruskeata humusta.
- 4 = selvästi punaisen väristä maata.
- 5 = noen värjäämä ohut musta kerros.
- 6 = ilmeisesti maatuneista turpeista muodostunut täyte-
maakerros.

Profiilien valokuvat on esitetty liitteissä 28 - 30.

Sen jälkeen kun liitteessä 8 osoitetun rajan sisäpuolella oleva alue oli tutkittu, 1) ottamalla turvekerros pois koko alueelta, 2) kaivamalla kulttuurikerros kodan lattian ja edustan kohdalta sekä 3) kaivamalla 70 sm:n levyinen profiili I raakaan maahan asti ja pohjoisseinän ulkolaitaan 2 m:n levyinen leikkaus koko seinän pituudelta (profiili II), täytettiin kaivauspaikka ja peitettiin turpeilla; liite 32,3.

N:o 6.

Liitteet 10 ja 35,1.

Kodanpohja päälinjan 142 m:stä 3 m etelään. Pohja on 5,5 x 5,5 m:n kokoinen, nelikulmion muotoinen ja n. 1 m:n levyisen maavallin rajoittama alue. Maavalli on kodanpohjan länsipuolella n. 50 sm:n korkuinen, mutta itäpuolella tuskin havaittava. Oviaukko on pohjoispuoleisessa kulmassa ja epäselvän suorakaiteen muotoinen liedensija lattian keskellä.

N:o 7.

Liitteet 10 ja 35,1.

Kodanpohja päälinjan 150 m:n kohdalla, siis aivan n:o 6:n vieressä. Pohja on 6 x 6 m:n kokoinen, neliön muotoinen ja 1 m:n levyisen maavallin rajoittama alue. Maavallin korkeus on 10 - 50 sm. Oviaukko on pohjoisseinän keskikohdalla ja liedensija keskellä lattiaa. Sekä länsi- että itäseinän vieressä on kodan ulkopuolella parinkymmenen sm:n syvyiset ja 3-4 m:n pituiset kuopat.

N:o 8.

Liite 11.

Kodanpohja päälinjan 178 m:stä 16 m pohjoiseen, linjan suuntaisen harjun pohjoisrinteessä. Pohja on kulmistaan pyöristetyt, sivuiltaan 5,5 m:n mittaisen neliön muotoinen. Vallit seinien kohdalla ovat n. 1 m:n levyiset ja 20 sm:n korkuiset. Pohjoisseinässä on 2 aukkoa, liesi on lattian keskikohdalta hieman takaseinään päin. Kodan ulkopuolella on seinän vieressä neljä 0,5 - 1 m:n läpimittaista ja parinkymmenen sm:n syvyistä kuoppaa.

N:o 9.

Liite 11.

Kodanpohja n:o 8:sta 10 m luoteeseen. Pohja on 3 m:n läpimittaisen ympyrän muotoinen, 1 m:n levyisen ja 5 - 20 sm:n korkuisen maavallin rajoittama alue. Oviaukko on koilliseen, liedensijaa ei näy.

N:ot 10 - 12.

Liitteet 12 ja 35,2.

N:o 9:n kaltaisia, hieman epäsäännöllisen ympyränkehän muotoisia, 0,5 - 1 m:n levyisiä ja 10 - 40 sm:n korkuisia maa-

valleja. Ympyröiden halkaisijat ovat 2 - 3 m ja niitten keskusta yleensä ympäristöä hieman syvemmällä. Kehät ovat Aimäjoen pohjoisrannalla sijaitsevan harjun päällä. Ainoastaan n:o 10:n kehässä on syvennys, jota voisi arvella oviaukoksi, sikäli kun on kysymys mahdollisesta kodanpohjasta. N:ot 13 - 20.

Liitteet 1, 33, 34 ja 36.

Coalgasboren kota-alueella ja sen välittömässä läheisyydessä on yleiskartan (liite 1) osoittamissa kohdissa keskeltä n. puolen metrin syvyisiä kuoppia, joiden läpimitta ylhäältä on n. 2 m ja pohjasta n. 0,5 m. Kuopat ovat n:o 15 lukuun ottamatta harjujen laella, niihin ei kuulemani mukaan liittynyt minkäänlaista paikkakunnalla tunnettua perimätietoa, mutta niitä arveltiin kuitenkin vanhoiksi pyyntikuopiksi (Jouni Aikio).

Kuopista tutkittiin n:o 15, joka siis ei ole harjun päällä kuten toiset, vaan välittömästi kota n:o 5:n pihan laidassa, päälinjan 134 m:n kohdalla; liitteet 13, 33 ja 34; - Suunnilleen NW - SO suuntaisesti kuopan keskelle vedetyn viivan SW-puolelta poistettiin kuopasta ja sen reunoilta turvekerros, jolloin reunoilta tuli esille punertavaa, tasaväristä hiekkaa ja keskemältä hieman hiiltä. Kaivausta jatkettiin kuopan pohjasta lukien 1 m:n syvyyteen asti.

Mainitun keskiviivan kohdalla näin esille tulleesta profiilista erottuivat liitteeseen 13 piirretyn kaaviokuvan mukaisesti seuraavat kerrostumat:

- 1 = turvekerros.
- 2 = hiiltä.
- 3 = harmaata hiekkaa (tuhkaa).

- 4 = punaisenrusekaa, tasaväristä hiekkaa.
- 5 = punertavaa hiekkaa, jossa on paljon kiviä.
- 6 = tummempaa kivensekaista hiekkaa.
- 7 = kerroksellinen, harmaanruseka hiekka, ks. liite 34,2.

Kaivauksen jälkeen kuoppa täytettiin ja pietettiin turpeillaan.

Coalgasbore sijaitsee suurimmaksi osaksi Utsjoen Kirkonkylän KULTALAN kruununuudistalon, RN:o 11, maalla. Omistaja Heikki Aikio, osoite Utsjoki.

Liiteluettelo:

P i i r r o k s i a

1. Yleiskartta Kultalasta.
2. Kota-alueen kartta ja pintaprofiili 1:1000.
3. N:o 1:n pohjapiirros ja pintaprofiilit 1:100.
4. 2:n " " " "
5. 3:n " " " "
6. 4:n " " " "
7. 5:n " " " "
8. " kaivauskartta 1:50.
9. " profiileja.
10. N:o 6:n ja 7:n pohjapiirros ja pintaprofiilit 1:100.
11. 8 ja 9:n " " " "
12. 10-12 ja 17:n " " " "
13. 15:n kaivauskartta ja profiili 1:50.
14. Yleiskartta Äimäjoen lähetyvillä sijaitsevista muinaisjäännöksistä.

V a l o k u v i a

- 15,1. Näköala Ailingas-tunturilta Kultalaan ja Ylitaloon päin.
  2. Edellinen kaukokuvana.
- 16,1-4. ja 17,1-2. Panoraama Coalgasboresta.
- 16,5. Kaukokuva 16,2:sta.
- 17,3. " 17,2:sta.
- 18,1-2. Näköala Coalgasboresta Kultalan taloryhmään päin, taustalla Ailingas.
- 19,1. N:o 1.
  2. 2.
- 20,1-2. "kirkonpaikka".
  3. N:o 3
- 21,1-3. N:o 4.
- 22,1-2. N:o 5. (rajajääkärit Viljo Mäkivuo, Keijo Peippo ja Jaakko Nurminen).
- 23,1-2. N:o 5.
- 24,1-3. N:o 5.
25. N:o 5, kodanpohja puusta kuvattuna. Turvevallin sisäreunaan ja oviaukon kohdalle on asetettu merkiksi mittanauha.

- 26, 1-3. N:o 5 puusta kuvattuna.
- 27,2 N:o 5. Kodan liesi ja taustalla ulkoliesi.
 1. " . Ulkoliesi 5 m:n korkeudesta.
 3. " . Kodan liesi 5 m:n korkeudesta kuvattuna.
- 28,1. " . Profiili I.
 2-4. " . " " kaukokuvana.
- 29,1-2. " . " .
- 30,1-2. " . Profiili II.
- 31,1-4. " . Työkuvia.
- 32,1. " . "
 2. " . Taustalla mäki, jolta panoraamakuva 16-17 on otettu.
 3. " . Kaivaus on lopetettu ja turpeet asetettu entisille paikoinnilleen
- 33,1-2. N:o 15.
- 34,1-2. " .
- 35,1. N:o 7.
 2. 11.
- 36,1-3. 13.
- 37,1. Kultalan asuinrakennus.
 2. Kultalan isäntä, porolappalainen Juhani Aikio.
- 38,1. Kodanpohja alueella 2.
 2. " " ja Juhani Aikion veli Jouni A.
- 39,1. Kaivettu hauta alueella 3.
 2. Kodanpohja alueella 3.